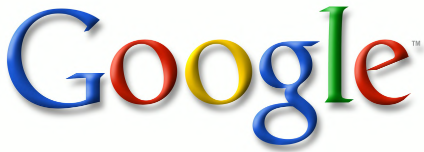

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

Bryn[illegible]lfson, A.

Have de gamle Nordboer havt Kjendskab til et aabent Polarhav imod Nord?

Foredrag i det kgl. nordiske Oldskriftselskab

den 17de Januar

af

Gislason

Gisli Brynjulfsson.

Særskilt Aftryk af Berlingske Tidende.

Kjøbenhavn.
Trykt i det Berlingske Bogtrykkeri
ved L. N. Kalckar.
1871.

Spørgsmaalet om der nordenfor den 80de Bredegrad findes et aabent Hav, der i det Mindste om Sommeren er saa tilstrækkeligt isfrit, at der over det kan være noget Haab om at naae Nordpolen ad Søveien, maa for Øieblikket betragtes som et af de brændende. Den engelske Nordpolfarer Captain Sherard Osborn har to Gange ved Foredrag i det geographiske Selskab i London henledet Opmærksomheden herpaa, først i Januar 1865 og senere i Februar 1868, og nærværende Meddeler maa ogsaa tilstaae, at hans Interesse for Sagen tillige fornemmelig er bleven vakt ved disse Foredrag. Hvad der forresten i den nyeste Tid har været skrevet om Spørgsmaalet eller udrettet ad praktisk Vei for at opnaae dets endelige Løsning, maa forøvrigt ansees for at være altfor almindelig bekjendt, til at jeg her nærmere behøver at dvæle ved det, og det maa i saa Henseende være tilstrækkeligt at erindre om, at blandt alle dem, der ad den videnskabelige Forsknings Vei have beskjæftiget sig med Sagen, har Ingen viist sig i Besiddelse af en større geographisk Lærdom eller mere omfattende Kundskabsfylde om alt hvad der staaer i Forbindelse med Nordpolfarternes Historie, end den bekjendte tydske Geograph Dr. Petermann. Som bekjendt har han hovedsagligen søgt at gjøre den An-

skuelse gjældende, at Veien til det aabne Polarhav, hvis Tilværelse han forudsætter som given, snarest bør søges enten østen for Spitzbergen eller vestligere imellem dette og Grønlands Østkyst, og han har endog havt den Tilfredsstillelse, at der fra Tydskland paa hans Opfordring i de sidste Aar er bleven udsendt to Expeditioner for at søge Gaadens Løsning ad hans Vei og efter hans Plan. Men ligesaa bekjendt er det, at ingen af disse Expeditioner, af hvilke den senere først i afvigte Efteraar er vendt tilbage med uforrettet Sag, har været heldig med at løse den dem af deres Ophavsmand stillede Opgave, og dette, i Forbindelse med hvad man ellers veed om den af Petermann foreslaaede Vei, synes nu atter at maatte henlede Opmærksomheden paa den endnu vestligere Vei opad Baffinsbugten og igjennem Smiths-Sund, for hvilken Capt. Sh. Osborn ogsaa har taget Ordet. Ad denne Vei gik Amerikaneren Dr. Kane i 1853—55 længere nordpaa end Nogen før ham i den nyere Tid og var den Første, der overvintrede i Smiths Sund. Hans Ledsager og Landsmand Dr. Hayes har senere foretaget en ny selvstændig Expedition til det samme Sted og atter i 1860—61 overvintret i Smiths Sund, hvor han paa den vestlige Side (Grinnells Land) er trængt længere frem mod Nord end før i Forbindelse med Kane. Begge mente at have seet det aabne Hav nordenfor — Dr. Kane dog ikke selv, men en af hans Ledsagere, Morton, der af ham var udsendt imod Nord paa den østlige Side — og de følte sig overbeviste om at det med Lethed vilde lade sig befare i Sommertiden, naar man først med et

Dampskib var istand til at gjennembryde Isen i Smiths Sund og den derfra imod Nord udgaaende Kennedy Kanal. Dette er ogsaa Osborns Mening, og at det vistnok ogsaa forholder sig saaledes, turde muligviis end yderligere fremgaae af efterfølgende islandske Beretning fra det 13de Aarhundrede, som der saa meget mere er al Opfordring til at henlede Opmærksomheden paa, som ikke engang Dr. Petermann synes at have lagt Mærke til den, endskjøndt han dog ellers er saa vel bevandret i hele den Literatur, der angaaer Nordpolspørgsmaalet.

For rigtig at forstaae den gamle islandske Beretnings Betydning maa man erindre, at Grønland i Slutningen af det 10de Aarhundrede opdagedes og befolkedes fra Island under Anførsel af Eirik den Røde. Foruden Eirik selv bosatte der sig i Østerbygden, omtrent fra 60—61 Gr. i det nuværende Sydgrønland, 10 andre navngivne Islændere, af hvilke enhver gik over i sit eget Skib. Paa et saadant Udvandrer-Skib var der som oftest fra 20—30 fuldvoxne Mænd, foruden Kvinder og Børn, og i Østerbygden fandtes der ogsaa senere 12 Kirker og 190 Bygder (Samlinger af Gaarde, Landsbyer), hvoraf man seer at hvert Landnam her, som før i Island, omtrent er kommet til at udgjøre et senere Kirkesogn. I Vesterbygden, der omfattede nogle Fjorde ved den 64de Bredegrad og ved en ubeboet Kyststrækning af 30—40 Mile var adskilt fra den sydligere Østerbygd, bosatte sig ogsaa strax i Begyndelsen flere Nybyggere fra Island, men deres Navne ere ikke blevne optegnede som for den sydligere Nybygds Vedkommende, og den

siges heller ikke senere at have havt mere end 4 Kirker, altsaa omfattet 4 Sogne, med i det Hele taget 90 Bygder. Regner man nu paa hver Bygd fra 20—30 Mennesker, saa vil den nordiske Befolkning i Grønland i Oldtiden i det Hele omtrent have udgjort 5600—8400 Indbyggere, af hvilke 3800—5700 komme paa Østerbygden og paa Vesterbygden 1800—2700. Denne Haandfuld Mennesker udviklede i flere Aarhundreder, fra Slutningen af det 10de Aarhundrede og lige indtil Foreningen med Norge i det 13de Aarh. under den af nyere norske Historikere og Digtere forgudede, men i Virkeligheden høist middelmaadige og al nordisk Aand ødelæggende Haakon Haakonsøn den Gamle, et Liv og en Virksomhed, der langt overgik hvad man ellers kunde have ventet af en saa faatallig Befolkning. Som bekjendt var det fra Grønland at Nordamerika først besøgtes, de nuværende New-England Stater fik Navn af Vinland og de store Skovstrækninger ved St. Lorenzflodens Udløb (tilligemed New Foundland?) kaldtes Markland; fra dette sidste (og fra Hudsonsbugten?) mentes Drivtømmeret at komme til Grønland og heelt op i den nordligste Deel af Baffinsbugten, og med det vedligeholdtes Forbindelsen i det mindste til henimod Midten af det 14de Aarhundrede, dog maaskee mere som blot tilfældig efter at de norske Konger havde givet de gamle Grønlænderes Søfart Dødsstødet ved at monopolisere deres Handel til Fordeel for bergenske Kjøbmænd, der atter kun arbeidede for de hanseatiske Handelsherrer. Med Island vedligeholdtes Forbindelsen uafbrudt i den bedste Tid, og det er kun fra den islandske Literatur, at paalide-

lige Efterretninger om de gamle Grønlænderes hele Færden kan hentes.

Landjorden i Grønland frembragte ikke meget, og det var derfor fornemmelig fra Havet, at Indbyggerne maatte søge saavel deres Næring som de Handelsvarer de bragte til Udlandet og blandt hvilke de kostbare Hvalrostænder*) samt ogsaa Huden af dette Dyr, der benyttedes til deraf at lave de stærkeste Skibstoug, kan fremhæves som de vigtigste. Fiskeri og Fangst langs hele Kysten om Sommeren var derfor de gamle Grønlænderes Hovedbeskjæftigelse, og vi vide fra islandske Beretninger, at de dreve det paa den Maade, at „hver Storbonde i Grønland (i den bedste Tid rimeligviis een fra hvert Sogn) aarlig udsendte store Baade eller Skuder nordpaa, tildeels paa Fangst, tildeels for at opsamle Drivtømmer.“ Fra de sydligste Gaarde gik man langs Kysten østom det nuværende Cap Farvel, der den Gang kaldtes Hvarf — ikke at forvexle med den vestligere Hvarfsgnýpa, nu Kangek (Cap Egede) — og derfra nordpaa langs Østkysten til henimod Jøkulen Hvitserkr, der maa være Isbræen ved Puisortok paa Graahs Kort (omtrent 62°). Paa denne Strækning af „Ubygden“ var der mange bekjendte Fangstpladser, der allerede omtales meget tidlig, Fjorden Øllumlengri, Seleyrar, Finnsbúðir og

*) I Aaret 1327 betaltes Pavetienden af Grønland — 1/10 af alle Landets kirkelige Indtægter — med 127 Lispund Hvalrostænder, et Beviis for i hvor stor Overflod disse dengang havdes. Peterspenningen betaltes med 3 Lbp. à 2 „*solidi turonenses*“ hvert, hvilket udgjør 72 Penninge af samme Slags eller 108 Penninge norsk. Altsaa vare der dengang i Landet kun 108 **Bønder**, der betalte Peterspenning.

Krosseyjar, der senere tilhørte Bispestolen i Garðar ved Einarsfjorden (Igalikko); thi Grønlænderne havde allerede i Begyndelsen af det 12te Aarhunndrede faaet deres egen Biskop, der residerede paa denne Gaard meget nær ved Eirik den Rødes gamle Hovedgaard Brattahlíð. Til en Dagsreise eller „Dagsroning", som det almindelig kaldtes, med en Baad paa 6 Aarer regnedes for det meste i Gjennemsnit 5 Mile,*) og fra den sydligste Bygd til Hvítserkr siges der at have været 6—7 Dages Reise; fra Hvítserkr til Bláserkr, en anden Jøkul, ligesaa langt, og denne maa derfor utvivlsomt søges enten i Isbræen ved Colbergerheide eller Cap Løwenørn paa Graahs Kort. I Nærheden af Bláserkr, der ogsaa kaldtes Miðjøkull, den mellemste Jøkul, laa Gunnbjarnar sker, ubeboede Øer, der af og til besøgtes fra Island og hvis første Opdagelse havde givet Anledning til at Eirik den Røde drog til Grønland; men saa kom der en tredie Jøkul, „langs hvilken de ikke havde kunnet undersøge Kysten (fyrir einn jøkulinn geta þeir ekki rannsakað)", og som derfor heller ikke havde faaet noget Navn. Men herved kan der sikkert kun forstaaes den endnu ubekjendte Kyststrækning imellem 65 og 69 Grad, som heller ikke Graah kunde komme forbi søndenfra eller Scoresby og Andre nordenfra; thi den af Sidstnævnte og flere Nyere nu atter besøgte Kyst, fra 69—73 Grad, var ogsaa bekjendt i Oldtiden, idet den opdagedes fra Island i Aaret 1194 og kaldtes Svalbarð

*) Dette sees blandt Andet deraf, at der rundtom Bjarney, der utvivlsomt er Diskoøen og hvis Omkreds vel omtrent kan beregnes til 60 Mile, siges at være 12 Dagsroninger.

eller Svalbarði (Svalkanten eller den Svalkantede).*) Det sees heraf at de gamle Islænderes og Grønlænderes Kundskab til Grønlands Østkyst har omfattet aldeles de samme Strækninger, som nu atter ere undersøgte, kun at de vistnok vare fortroligere med den sydligere Deel af denne Kyst, hvor Isen maaskee heller ikke den Gang var saa mægtig som nu; men om hvad der laa norden for Svalbarð havdes der kun fabelagtige Fortællinger og usikkre Gisninger, der dog i det Mindste vise med hvilken Interesse disse de nordvestligste Nordboer i Oldtiden omfattede disse Spørgsmaal og hvor stor Lyst de havde til nærmere at kjende den rette Sammenhæng med Landdannelsen nordpaa. Den almindelige Mening var, at der fra „Grønlands Ubygder" strakte sig en bugtet Kyst langt imod Nord og heelt østpaa til Bjarmeland, det vil altsaa sige i Retning af Spitzbergen, over Gillis Land og hentil Novaja Semblja, hvis ikke endnu nordligere; de store Havbugter, der fra Sønden mentes at skjære sig ind i denne lange Kyststrækning kaldtes Hafsbotnar (Havsenderne, egentlig Havsbundene) og det for det meste med Is opfyldte Hav søndenfor kaldtes Dumbshaf (det dumpe Hav, egentlig den Dumpes Hav), eller undertiden ligefrem „det døde Hav". Forhistoriske og aldeles mythiske Sagaer omtale som beliggende i dette Hav et af lutter Kæmper befolket Land, som kaldtes Dumbsland (undertiden feilskrevet Dúns-

*) Der regnedes 3 Dages Seilads fra det nordlige Island til Svalbarð i Hafsbotnum, men fra Irland til Island 6 Dages Seilads.

land, vistnok Spitsbergen) og altid stod under Konger af Navnet Dumbr og Bárðr; medens det egentlige Risaland tænktes at ligge endnu længere imod Nord, hvor selve Kongen over det gamle Nordens lykkelige Hyperboræere, „Gudmund paa Glasisvold“ (Guðmundr á Glasisvöllum) altid herskede over sine femhundred-aarige Kæmper „paa Gaarden Grund i Herredet Glasisvellir“ — og i hans Rige, hvor Solen aldrig gik ned om Sommeren, laa selve „Udødeligheden Ager“ (Ódáinsakr). Som det er let at see, er dette kun Fabler, men smukke og ældgamle, og den almindelige Mening blandt tænkende Mænd var, at den hele lange Kyststrækning laa øde og ubeboet, hvorfor den ogsaa ligefrem kaldtes „Ubygder“ — „men, føies der dog til, Grønlænderne ere af en anden Mening og troe at kunne bevise det Modsatte derved, at der til det nordlige Grønland undertiden kommer Drivtømmer der oppe fra, som kjendelig har været tilhugget af Mennesker, saavel som ogsaa Rensdyr med Mærker paa Ørerne eller Baand om Hornene, ja endog Faar, som drive derhen, og af hvilke et Hoved endnu hænger i Throndhjem, det andet i Bergen, foruden mange andre Beviser“. Denne Underretning har den bekjendte islandske Annalist Bjørn Jonsson fra Skardsaa i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede fundet optegnet i det endnu opbevarede, men ikke mere ganske fuldstændige, islandske Pergaments Haandskrift „Hauksbogen“, fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, hvor det sagdes at være taget af et endnu ældre Skrift, der kaldtes „Gripla“ og rimeligviis har været en Samling af forskjellige historiske og geografiske Noticer og Optegnelser

fra det 13de eller maaskee det 12te Aarhundrede. Fra samme Kilde har Bjørn Jonsson sikkert ogsaa hentet følgende korte, men ikke uinteressante Beretning, med hvilken vi her ville afslutte Omtalen af Ubygderne østenfor Grønland, thi den synes umiddelbart at slutte sig til det Foregaaende. „I vor gamle Bog, siger han, omtales ogsaa Grønland og dets Natur saa langt som Bygden naaer. Men efter at Ubygden begynder, hedder det: Derpaa er der Jøkler, øde Fjeldegne, Havbugter og Ørkener heelt østpaa tli Gandvik (det hvide Hav). Der findes skreven en Fortælling om en Mand, der heed Hallr, med Tilnavnet Hallr geit (Gede-Hall). Ham alene er det lykkedes at komme landveis og tilfods over Fjælde og Jøkler, over alle Ørkener og forbi alle Havbugterne (hafsbotna), til Gandvik og derfra til Norge. Han førte med sig en Ged og levede af dens Mælk, thi han traf for det Meste paa saadanne Dale og kun smalle Stræder imellem Jøklerne, at hans Ged kunde faae sin Føde enten af Græs eller Kviste.“ Om denne ved sin ligefremme Simpelhed tiltalende Fortælling, der, hvor utrolig den end lyder, dog ikke i Tonen ligner de mythiske Sagaer fra den forhistoriske Tid om Trolde og overnaturlige Væsener, alligevel maaskee bør henregnes til disse, eller om den muligviis grunder sig paa noget Virkeligt fra en senere Tid, lader sig for Øieblikket ikke afgjøre, men den fortjener dog maaskee nogen Opmærksomhed. Under alle Omstændigheder kan den tjene som Beviis for at man for Aarhundreder tilbage i Norden har grublet over de samme Problemer med Hensyn til Landets og Vandets

Fordeling ved Nordpolen, som endnu beskjæftige Videnskaben.

Den her givne Fremstilling af de gamle Grønlænderes og Islænderes Kundskab og Forestillinger om Grønlands Østkyst afviger ikke saa lidet fra Fremstillingen i det ellers saa fortjenstfulde Værk „Grønlands historiske Mindesmærker", hvor næsten alt herhenhørende findes samlet med den største Flid og Dygtighed. Feilen i den ældre Fremstilling, der oprindelig synes at stamme fra Eggers og deeltes af Graah, ligger fornemmelig deri, at der ved Omtalen af de tre Jøkler, Hvidsærk, Blaasærk og den nordligste ubenævnte, gaaes ud fra den Forudsætning, at man ved Beregningen af disses Afstande og Beliggenhed, bør regne fra Island og med „Dagsseiladser" som Maalestok, medens det er aabenbart, at det gamle Skrift, fra hvilket Beretningen er hentet, har beregnet Afstandene fra den sydligste Bygd i Grønland og kun efter sædvanlige „Dagsroninger". Dette er vistnok ikke uden Betydning, thi det feilagtige Udgangspunkt fører ikke blot til, at den nordlige Jøkul er bleven søgt paa Spitzbergen (!), medens Hvidsærk er bleven gjort til Cap Farvel, og de Gamles Hvarf, der sikkert netop er dette Forbjerg, rykket længere imod Vest og forvexlet med Hvarfsgnypa, der utvivlsomt laae vesten for det egentlige Hvarf og nu netop maa søges i Forbjerget Kangek (Cap Egede) paa Øen Sermersok, som ingenlunde er selve Hvarf; men man ledes ogsaa derved til at antage en langt større Forskjel paa Isforholdene ved Grønlands Østkyst i Oldtiden, eller paa de ældre og nyere Beretninger om denne i det

Hele taget, end der i Virkelighed finder Sted, naar Oldskrifterne blot forstaaes rigtig — thi den hele Forskjel viser sig da hovedsagligen kun at bestaae deri, at Storisen, rimeligviis først i det 14de og 15de Aarhundrede, er bleven mægtigere paa Strækningen fra Hvidsærk til Cap Farvel og saaledes har umuliggjort den gamle Kurs og Seilads langs Østkystens sydligste Deel nordfra. Dette er nu ganske vist en ikke uvæsenlig Forandring med Hensyn til Grønlands Beseiling i Nutiden; men den har dog ikke saa meget at betyde med Hensyn til det Hele, som en Fremstilling kan give Anledning til at troe, der ikke altid har opfattet Bjørn Jonsons Uddrag af gamle Skrifter i den naturligste og rette Sammenhæng, thi herved bliver Billedet i sin Heelhed snarere af og til noget forstyrret. Saameget om Østkysten af Grønland, men idet vi nu gaae over til Vestkysten, maae det dog endnu bemærkes, at det ikke heller er rigtigt at søge Ruinerne af den gamle Bispegaard Garðar ved Einarsfjorden paa noget andet Sted end i Igalikko, thi dette er ikke, som det nu almindelig antages, Eirik den Rødes gamle Gaard og det senere Lagmandssæde Brattahlið, men netop det gamle Bispesæde. Brattahlið var vistnok den nærmeste Gaard til dette, men laa dog paa Nordsiden af Fjældet ved selve Eiriksfjorden (Tunnudluarbik), ikke ved Einarsfjorden (Igalikkofjorden), og Misforstaaelsen stammer alene fra en Unøiagtighed i Udtrykket i Ivar Baardsøns Beskrivelse over Stederne i Grønland fra omtrent Midten af det 14de Aarhundrede. Fortællingerne om Thormod Kolbrunsskjald og Einar Sokkesøn derimod gjøre det fuld-

stændig klart, at Garðar netop laa paa det smalle lave Land eller „Eid“ imellem Eiriks- og Einarsfjorden, og først naar man antager, at det ogsaa var her at Domkirken stod, bliver det tillige fuldstændig tydeligt, hvorfor det netop er i Igalikko at den største Kirkeruin er fundet i Grønland, omtrent dobbelt saa stor som nogen anden — thi det er netop Ruinen af Domkirken.

Ligesom man fra de sydligste Bygder i Grønland pleiede at gaae østom Landet for at søge Fangst, saaledes gik man dog ogsaa fra den største Deel af Østerbygden og fra hele Vesterbygden i samme Hensigt langs den vestlige Kyst, saa høit man kunde komme imod Nord, og her var det fornemmelig at man hentede Drivtømmeret. Det var altsaa opad Baffinsbugten at de gamle Grønlændere hvert Aar gik med deres Fangstbaade, og her var der to bekjendte Pladser, der for det meste hver Sommer besøgtes af de haardføre Sømænd, der altsaa maa have været nøie bekjendte i disse Farvande. De Steder, hvor man søgte hen, kaldtes med et fælles Navn Norðrseta, d. e. Nordsædet, men deres særskilte Navne vare Greipar og Króksfjarðarheiði (Krogsfjordsheden); Farten derhen, der jo som sagt var meget almindelig, synes at have været anseet for en mandig Id, men slet ikke for saa frygtelig. Skjalden Sveinn (rimeligviis omtrent ved 1100) havde i et Digt, der kaldtes „Norðrsetudrápa“ og hvoraf der endnu haves Brudstykker, skildret en saadan Fangstfart. Han omtaler hvorledes „Fornjots stygge Sønner (Sø og Vind) begyndte at fyge, den Gang da de haarde Kastvinde fra Fjældene,

opfødte ved Frosten, pibskede og søndersled de stormglade Bølger". Man kommer herved snarest til at tænke paa Melvillebugten, og sikkert er det under alle Omstændigheder, at de omtalte Steder maa søges nordenfor Diskoøen, der af de gamle Grønblændere kaldtes Bjarney (Bjørnøen), og til hvilken der regnedes at være 15 Dagsroninger fra Vesterbygden; thi det siges udtrykkelig, at de føromtalte Hafsbotnar ved Svalbarð laa østenfor, det vil sige, begyndte ligeoverfor Greipar, der var den sydligste af de to Fangstpladse. Dette svarer til en Beliggenhed som omtrent ved Upernavik, og at de gamle Grønlændere ogsaa have været saa langt nordpaa fremgaaer uimodsigeligt deraf, at der paa Øen Kingiktorsoak, omtrent 4 Mile nordvest for Upernavik, er fundet en gammel Runesteen med følgende Indskrift (i danſk Oversættelse omtrent): „Erling Sigvatsſøn og Bjarne Thordsſøn og Endride Oddsſøn opførte denne Varde, Løverdagen før Gangdag, (den 25de April) og indridsede (Indskriften) 1135". I denne Egn ville vi derfor sætte Greipar, og kunne aldeles ikke være enige med de lærde Udgivere af „Grønlands historiske Mindesmærker", der have søgt denne Plads langt længere mod Syd, søndenfor Diskoøen. Der staaer nu altsaa kun tilbage at søge den nordligere Plads, „Krogsfjordsheden". Denne have de samme Lærde villet finde paa den vestlige Side af Baffinsbugten ved Lancaster Sund, som dengang nylig var bleven nærmere bekjendt ved Ross's og Parrys Expeditioner. Men heller ikke heri kunne vi følge dem, om det end den Gang, da den nordligste Deel af Baffinsbugten blev mindre omtalt,

var ganske naturligt fornemmelig at fæste Blikket paa de nylig gjorte Opdagelser paa den vestlige Side; thi om det end er afgjort, at de gamle Grønlændere ogsaa kjendte og havde besøgt denne Kyst, der i de islandske Skrifter kaldes Furðustrandir (Vidunderstrandene) *) og hvor Frosten sagdes at være saa overordentlig stærk, at det var umuligt at boe der, saa var det dog langt naturligere for dem at holde sig til den østlige Side paa deres aarlige Fangstfarter, naar dette ligesaagodt lod sig gjøre; og herom kan der knap være nogen Tvivl, da Mellemisen vel den Gang som nu snarere har vanskeliggjort Seiladsen over Baffinsbugten, end Farten nordpaa langs Grønlands Kyst. Vi maa derfor søge „Krogsfjordsheden" i den nordligste Deel af Baffinsbugten inde i selve Smiths Sund, og det vil forhaabentlig end yderlige fremgaae af det Følgende, at den netop bør søges paa de samme Steder, der nu først atter ere besøgte af de to Amerikanere, Dr. Kane og Dr. Hayes, og hvor de overvintrede. Hvis den Beretning, som nu skal meddeles, og paa hvilken Opmærksomheden

*) Man maa ikke lade sig forvirre deraf, at Thorfinn Karlsefne ogsaa havde givet Kysten ved Cap Cod i Vinland det samme Navn. De nordlige Furðustrandir vest for Baffinsbugten have maaskee faaet deres Navn af de mange forunderlige optiske Bedrag man her i det frygtelig kolde Klima er udsat for, og som ogsaa lod Sir John Ross opdage „Crokerfjeldene", hvor Parry senere kun fandt aabent Vand. Sønden for Furðustrandir kaldte Islænderne Landet Helluland (Labrador o. s. v.), derpaa som Markland, saa Vínland og endelig Hvítramannaland. Havet mellem Grønland og Vinland, maaskee ogsaa Baffinsbugten, kaldte de Ginnungagap.

her fornemmelig ønskes henledet, er paalidelig — og der er ingen Grund til at troe andet — saa maa de gamle nordiske Grønlændere endog være trængte langt længere nordpaa i disse Egne, end nogen blandt de nyere Nordfarere endnu har været istand til, og endog for en Tid have seilet omkring paa det saa meget omtalte aabne Hav nordenfor Smiths Sund, enten dette nu er et Polarhav eller ikke.

Ogsaa denne vigtige Beretning er opbevaret af den føromtalte Bjørn Jonsson, i hans haandskrevne „Grønlands Annaler", og findes trykt i „Grønlands historiske Mindesmærker". Bjørn Jonsson havde, som han selv siger, taget den af det føromtalte, velbekjendte islandske Haandskrift, „Hauksbogen", der endnu hovedsagligen findes opbevaret i den Arnamagn. Samling, men dog i hans Tid har været fuldstændigere end nu, da foruden adskilligt Andet, som man veed den før har indeholdt, dette Stykke nu ogsaa mangler der. Sit Navn har Bogen af den lærde islandske Lagmand Hauk Erlendsøn (død 1334 som Gulathings Lagmand i Norge), der tildeels selv har skrevet, tildeels ladet den skrive, og den indeholdt og indeholder, foruden den udførligste Recension af „Landnáma" og flere islandske Sagaer — altsammen kun Afskrifter eller Bearbeidelser af ældre Skrifter — ogsaa flere geographiske og andre Optegnelser, fornemmelig om de nordiske Lande og Grønland, som Lagmand Hauk synes at have havt en særlig Interesse for. Det heromhandlede Stykke er egentlig kun et Privatbrev, som den grønlandske Præst Halldor (paa Bispegaarden Garðar?) i eet af Aarene

mellem 1266 og 1271 har skrevet til en forhenværende grønlandsk Kollega, som i det førstnævnte Aar paa Reisen fra Grønland havde lidt Skibbrud ved Hitarnes i Island, men nu var bleven udnævnt til Hirdpræst hos Kong Magnus Haakonssøn i Norge. Lagmand Hauk, der sikkert har kjendt langt mere af den Slags Efterretninger end vi nu ere i Besiddelse af, har aabenbart kun optaget Brevet i sin Samling forbi han ansaae dets Indhold for fuldstændig paalideligt og tillagde det en stor og særlig Betydning. Det lyder i Oversættelse omtrent saaledes:

„Disse Efterretninger skrev Præsten Halldor fra Grønland til den grønlandske Præst Arnald, som da var bleven Kong Magnus Haakonsøns Hirdpræst, med det Skib, hvorpaa Biskop Olaf reiste til Grønland [det var i Aaret 1271]. Den Sommer, da Præsten Arnald, reiste fra Grønland og de lede Skibbrud ved Island paa Hitarnes [det var 1266], fandtes ude i Havet nogle Stykker Tømmer, som havde været huggede med Smaaøxer eller Tængsler, og deriblandt eet, hvori der sade Tandkiler og Beenkiler. Den samme Sommer kom der ogsaa Folk fra Nordrseta, der havde været længere nordpaa end man før havde Efterretninger om. De fandt ingen Mærker paa at Skrællingerne (Eskimoerne) havde opholdt sig der uden paa Krogsfjordsheden; derfor troer man ogsaa at det maa være den korteste Vei for dem at følge, hvorfra de saa end komme.*) Derpaa [det vil

*) Her lægger Bjørn Jonsson til, og med Rette: „Heraf kan man see, hvor nøie Grønlænderne i den Tid have givet Agt paa Skrællingernes

rimeligviis sige næste Sommer, efter at Efterretningen var bragt ned til Bygden, altsaa i Aaret 1267] udrustede Præsterne et Skib nordpaa, for at faae undersøgt hvorledes det stod til nordenfor den længst bortliggende Egn, der endnu havde været besøgt; men de seilede udfra Krogsfjordsheden indtil Kysten begyndte at komme dem af Syne. Derpaa [det vil vel sige, da de vilde vende om og atter staae sydpaa imod Landet] kom Søndenvind imod dem, forbunden med Mørke, og de maatte lade Skibet gaae for Vinden; men da Uveiret stilte sig og det igjen blev lyst, saae de mange Øer og alskens Fangst, baade Sæler og Hvaler [Hvalrosser?] og en stor Mængde

---

Opholdssteder". Det var nemlig ved denne Tid at Eskimoernes Indvandring i Grønland nordfra begyndte at blive mere almindelig, skjøndt de dog ikke før synes at have været aldeles ubekjendte, og Smiths Sund var da unægtelig det naturligste Overgangssted for dem, „hvorfra de saa end komme". Ere Eskimoerne virkelig indvandrede nordfra til Grønland og Nordamerika, saa maa der enten være eller have været et beboet Land i Nærheden af selve Nordpolen, og Fablerne blive da for saavidt sande; eller man maa tænke paa de af den russiske Admiral, Baron Wrangel, meddelte nordsiberiske Sagn, om en Udvandring fra det nordligste Asien over det frosne Hav til et Land nordpaa, og Fortællingen om Gede-Hall faaer da maaskee Ret endnu. Kun maa man dog ikke tænke sig denne Vandring som først foregaaet efter Dschingis Khans Tid, thi det er utvivlsomt, at allerede Eirik den Røde forefandt Spor efter Eskimoerne i Grønland. Jfr. forresten en Afhandling af det engelske geografiske Selskabs Secretair C. R. Markham, i Selskabets „Journal" for 1865.

Bjørne. De kom lige ind i Havbugten (hafsbotninn), saa at hele Landet begyndte at komme dem af Syne, det vil sige Sydlandet og Jøklerne, thi saa langt de kunde see var der kun Jøkler sønden for dem. Der fandt de nogle gamle Efterladenskaber efter Skrællingerne, men i Land kunde de ikke gaae formedelst Bjørnene. Siden seilede de tilbage i tre Dage, og der fandt de ogsaa Levninger efter Skrællingerne, da de kom til nogle Øer sønden for Sneefjeld (Snæfell). Derpaa droge de imod Syd til Krogsfjordsheden, en lang Dagsroning, Jakobsmessedag (den 25. Juli); det frøs da om Nætterne, men Solen skinnede baade Nat og Dag og var ikke høiere, da den var i Syd, end at, naar en Mand lagde sig paatværs i en sexaaret Baad, udstrakt mod Rælingen, saa faldt Skyggen af det Bord, der var nærmest mod Solen, ham i Ansigtet; men ved Midnat var den saa høi som hjemme i Bygden, naar den er i Nordvest. Derpaa droge de tilbage hjem til Garde (Garðar)".

Saaledes lyder den mærkværdige Beretning, og vi have dertil endnu kun at føie nogle enkelte Bemærkninger. Det er under Meddelelsen af selve Texten fremhævet, at Reisen maa være foretaget i 1267, efter at Efterretningen om de gunstige Forhold Aaret iforveien var bragt til Sydgrønland, thi det er ikke rimeligt at man i een Sommer har foretaget to Reiser derfra saa langt nordpaa. At Expeditionen fornemmelig blev foretaget for at indhente Kundskab om hidtil ubekjendte Steder, er ogsaa klart, og de meddeelte Observationer om Solhøiden vise tillige tilstrækkelig med hvilken

Samvittighedsfuldhed og Sandhedskjærlighed Førerne maa være gaaede tilværks. Til nu nøiagtig at bestemme „Krogsfjordshedens" Beliggenhed ere de dog, som grundede alene paa Øiemaal, ikke tilstrækkelige, og man maa derfor i saa Henseende fornemmelig holde sig til Beskrivelsen af de omtalte Localiteter; men denne er ogsaa af en saadan Art, at det er umuligt at faae den til at passe paa noget andet endnu bekjendt Sted end Egnen ved Smiths Sund, medens derimod alt netop her passer paa den meest forbausende Maade. Det store Næs eller Halvø, der imellem 78 og 79 Gr. skyder sig udimod Vest og danner den østlige Side af Sundets smalle Indløb, maa være „Krogsfjordsheden", og herfra seilede altsaa de gamle Grønlændere imod Nord opad Sundet, der den Sommer maa have været isfrit, indtil Landet søndenfor begyndte at gaae dem af Syne; de maa saaledes have seilet ca. 30—40 Mile og være komne ud af Kennedy Kanalen ind i det aabne Hav, som Amerikanerne paastaae at have seet. Da de saa her vilde vende om kom Søndenvind med Tykning dem imøde, og de bleve nødsagede til at fortsætte deres Seilads paa det ubekjendte Hav, rimeligviis ikke lige mod Nord, men snarere imod Nordøst, og her opdagede de, da det atter klarede til, mange Øer, der vare fulde med alslags Fangst, men som de dog ikke kunde betræde for de hvide Bjørnes Skyld. Ikke mindst dette Træk er overordenlig slaaende, naar man betænker at saavel C. Petersen, der som Tolk fulgte med Dr. Kane, som ogsaa Dr. Hayes beretter, at Eskimoerne fortalte, at der nordenfor Sundet var et aabent Vand, i hvilket der laa en

stor Ø, som de kaldte „Omimasuk“ (Moskusoxeøen), samt at der der oppe var fuldt med Hvalrosser. Ved denne Ø eller disse Øer, som de europæiske Reisende nu kun have hørt tale om, maa altsaa de gamle Grønlændere have været, og hvis man blot med Sikkerhed kjendte den Retning, de have slaaet ind paa, eller Seiladsens Hurtighed, saa vilde deres omtrentlige Beliggenhed endog herefter tilnærmelsesviis lade sig bestemme. Det hedder nemlig i Beretningen, at de seilede tilbage i tre Dage indtil de kom til nogle Øer, sønden for Snæfell; men dette kan ikke være noget andet end den store Jøkul, imellem 79—80 Grad, som Kane har kaldt Humboldt-Gletscheren, thi lige sønden for denne findes netop flere Øer, som Kane ogsaa har givet Navn, og de gamle Nordboer kunne altsaa beregnes at have været tre Dages Seilads nord eller nordøst for disse. Forresten maa vi her henvise Læserne til et Kort over Smiths Sund, thi det vil deraf endvidere blive dem klart, at ogsaa deri stemmer den gamle Beretning, med Virkeligheden, at der fra disse Øer meget godt kan siges at være en „lang Dagsroning“ til „Krogsfjordsheden“ imod Sydvest, naar denne, som vi antage, er den ydre Deel af den store Halvø, hvor Ransselaer-Havnen og Port Foulke ligge. Sluttelig maa det maaskee endnu bemærkes at selve Benævnelsen Króksfjarðarheiði forudsætter en anden, nemlig „Króksfjörðr“; men, som Kortet viser, passer dette Navn netop udmærket godt til det bugtede og krogede Smiths Sund nordenfor Hvalsund, og vi antage derfor ogsaa at Króksfjörðr virkelig har været dets Navn hos de gamle Grøn-

lændere, medens de med Rette have betegnet den øde Kyststrækning som en Hede.

Som en yderligere Overeensstemmelse imellem den gamle islandske og de nyere Beretninger kan det ogsaa endnu nævnes, at Nordboerne under deres Tog mod Nord mødte Tykning og Mørke, thi Dr. Kane fremhæver det netop som en af sine Grunde for Antagelsen af et aabent Hav nordenfor Kennedy-Kanalen at „dark *nimbus* clouds and watersky invested the *northeastern horizon*".*) Og naar det saa endvidere er blevet anført som Beviis for at Eskimoerne have opholdt sig endnu længere imod Nord end Kane kom, at hans Ledsager Morton i Morrisbugten, imellem den 80—87 Grad, fandt et Stykke af en gammel Slæde, saa gaaer den islandske Beretning kun meget videre endnu i den samme Retning, idet Nordboerne efter den ogsaa have fundet Spor til at der have været Eskimoer endnu langt længere imod Nord ved Kysten af selve det aabne Hav, eller paa Øerne i dette. Forfølger man disse Spor, ligger det endog nær at antage, at Landet nordenfor Kennedy Kanalen virkelig bøier af imod Øst,**)

*) „Mørke Taageskyer og en regnsvanger Luft rugede over den nordøstlige Synskreds."

**) Naar det i den gamle Beretning hedder, at de kom „lige ind i Havbugten (hafsbotninn)", saa tyder dette snarest paa at der har været Land at see enten norden eller vestenfor. Det rimeligste bliver da at tænke sig Grinnellsland som forlænget imod Polen, medens der søndenfor er et mere aabent Hav. Men skal man saa ogsaa tænke sig Forlængelsen som gaaende videre endnu, henimod Asiens nordligste Forbjerg Sjewerowostotschbut Nos?

samt at fraskilte Eskimostammer her kunne finde Livsophold langs en aaben Kyst, ja maaskee herfra staae i Forbindelse med de nordligste bekjendte Steder paa Grønlands Østkyst, hvor Scoresby ogsaa mente at have fundet Spor til Beboelse og hvor den sidste tydske Expedition med „Germania" endog siges at have truffet paa Moskusoxer, der ellers kun kjendes paa den vestlige Side af Baffinsbugten. Paa denne Maade vilde det være afgjort at Grønland virkelig er omflydt imod Nord og idet Mindste ved et smalt Sund adskilt fra et muligviis nærliggende Land længere imod Øst; Moskusoxerne kunde da være vandrede over Smiths Sund og derfra langs en Søkyst imod Øst, medens de gamle Grønlændere maaskee fik Ret i, at „Ubygderne" ikke ere eller ikke altid have været fuldstændig ubeboede. Indvendes det derimod mod hele Beretningens Troværdighed, at Smiths Sund aldrig endnu er truffet isfrit, saa maa det dog bemærkes, at Captain Osborn anfører, at en Hvalfanger Wells i Sommeren 1867, efter at være sluppen igjennem Smiths Sund med Skruedampskibet „Arctic", virkelig krydsede om i aabent Vand i flere Dage. Desuden kunne jo ogsaa Isforholdene have forandret sig siden i det 13de Aarhundrede; eller, hvad der maaske er ligesaa rimeligt, Forholdene kunne endnu være de samme, men man har kun grundet Udsigt til endelig at træffe den gunstige Leilighed, naar man, saaledes som de gamle Grønlændere, Aar efter Aar besøger de samme Steder, selv om det saa kun er med smaa Midler og en ufuldkommen Udrustning. Det er hovedsagligen

Folkene det kommer an paa, og naar først en Gang de danske Colonier i Grønland frigives for Handel og Indvandring, saa vil der snart atter i dette Land danne sig en fast Stok af dygtige Nordfarere, der bedre end de fleste Andre ville være istand til at bidrage deres til Løsningen af Nordpolspørgsmaalet. Kun en misforstaet Menneskekjærlighed, i Forbindelse naturligviis som altid med gammel Slendrian og Enkeltes Interesse, kan endnu paastaae at man gjør en god Gjerning ved stedse kun at betragte Grønland som en Forsørgelsesanstalt for hensygnende Eskimoer, som der skal fredes om, medens dygtigere Racer udelukkes fra atter at gjøre ogsaa denne Plet af Jorden ligesaa nyttig, i det Mindste til sit Brug, som den dog allerede en Gang før har været det.

Det er ikke Hensigten her at forfølge denne Sag videre. Hvad der nu er anført kan paa en Maade betragtes som de gamle Grønlænderes Testament til den øvrige Verden, førend ogsaa de bukkede under for en indskrænket og uvidende Handelspolitik i den hanseatiske Periode. Det er som en sidste Stemme fra den store og gode Tid, da Nordboerne endnu herskede paa Havet, og den kan maaskee ogsaa bidrage lidt til atter at henlede Opmærksomheden paa Smiths Sund som den Vei, ad hvilken der snarest er Haab om at trænge længere imod Nord end hidtil med et Skib, thi det er nu viist at de gamle nordiske Grønlændere for omtrent 600 Aar tilbage have været godt paaveie dermed. Den gamle islandske Beretning herom er bleven fremdragen af mangeaarig Glemsel og Resten kan sikkert overlades

til Geographerne og Nordpolsfarerne ex professo, som f. Ex. Petermann, Osborn og Hayes.

Efterskrift.

Jo mere jeg har tænkt over Sagen, desto tydeligere er det blevet mig, at Besvarelsen af mange vigtige Spørgsmaal, fornemmelig hvad Iisforholdene i de nordlige Have angaaer, med størst Haab om et heldigt Udfald maa søges paa Grønlands endnu ubekjendte nordlige Kyst, men som det i det Foregaaende er gjort sandsynligt, at det vil være muligt ved gunstig Leilighed at naae med Skib. Om Aaret 1817, da Havisen imellem Grønland og Spitsbergen med eet fandtes at være forsvunden paa en Strækning af flere tusinde Qvadratmile, hvor den ellers forhindrer enhver videre Fremtrængen imod Nordpolen og ofte ligger heelt sydpaa til Island — om dette Aar beretter Graah (Undersøgelsesreise osv., S. 23), at det ogsaa var mærkværdigt derved, at Davisstrædet og Baffinsbugten samtidig langt mere end sædvanlig vare opfyldte af Is, saa at Farvandet endog en Tidlang var aldeles spærret for

Seiladsen. Heraf slutter jeg, at der maa finde en Vandforbindelse Sted imellem de nordlige Egne østen- og vestenfor Grønland, saaledes at Strømmen undertiden kan sætte Iismassen fra Strækningen over til Spitsbergen nordenom selve Grønland vestpaa, istedenfor som sædvanlig søndenom Landet og forbi Cap Farvel. Det samme synes mig at fremgaae af den Omstændighed, at den spraglede Sæl — som bekjendt den Art, der om Foraaret i saa store Masser lægger sine Unger paa Isen imellem Grønland og Spitsbergen, hvor netop den aarlig opsøges af Robbefangerne — paa Vestkysten fornemmelig findes længst imod Syd og længst imod Nord, medens den derimod er sjeldnere paa hele den mellemliggende Strækning (jfr. I. Mathiesen, Om Grønland, 1852, S. 106); thi dette tyder paa at dens aarlige Vandring fra sit Foraarsstade netop maa foregaae paa samme Maade som selve Isens, det vil sige saavel søndenom som nordenom Grønland, der altsaa ogsaa paa denne Side maa være omflydt af Havet. Om alt dette og meget andet vilde man maaskee kunne komme til større Klarhed, hvis det lykkedes igjennem Smithssund at trænge frem til den østlige Deel af Grønlands Nordkyst, selv om det kun var med en lidet bekostelig Baadexpedition, som den der med saa udmærket Dygtighed i Aarene 1828—31 førtes af W. A. Graah til Grønlands sydlige Østkyst. Det naturligste Udgangspunkt for en saadan Expedition vilde da altid være Upernavik i Nordgrønland, og det synes ikke at ligge noget Folk nærmere at foranstalte den, i en Tid da saa mange andre Nationer kappes om at gjøre Opdagel-

ser i det nordlige Ishav, end netop det, der alene er i Besiddelse af dette det fortrinligste Udgangspunkt for alle saadanne Foretagender. Heller ikke troer jeg, at en Deel af den kgl. grønlandske Monopolhandels aarlige Overskud lod sig anvende bedre paa nogen anden Maade, end netop hertil; og nu, da det danske Fiskeriselskab er ifærd med at opløse sig, mangler der rimeligviis heller ikke Folk, der kunde have Lyst til at foretage en saadan Expedition, efterat de allerede i de foregaaende Aar tildeels ere blevne vante til at færdes i Ishavet.

